

Alte Drucke

**Dauidis Chytræi In Historiam Iosvæ, Ivdicvm, Rvth, in
Prophetas & Psalmos aliquot; & Sententias Syracidæ**

Chyträus, David

Lipsiae, 1592

VD16 C 2504 T. II

**Dauidis Chytraei IN PSALMVM CXVII. Laudate Dominum omnes gentes:
ENARRATIO, EX PRAELECTIONIBVS IN SCHOLA EXCEPTA.**

Nutzungsbedingungen

Die Digitalisate des Francke-Portals sind urheberrechtlich geschützt. Sie dürfen für wissenschaftliche und private Zwecke heruntergeladen und ausgedruckt werden. Vorhandene Herkunftsbezeichnungen dürfen dabei nicht entfernt werden.

Eine kommerzielle oder institutionelle Nutzung oder Veröffentlichung dieser Inhalte ist ohne vorheriges schriftliches Einverständnis des Studienzentrums August Hermann Francke der Franckeschen Stiftungen nicht gestattet, das ggf. auf weitere Institutionen als Rechteinhaber verweist. Für die Veröffentlichung der Digitalisate können gemäß der Gebührenordnung der Franckeschen Stiftungen Entgelte erhoben werden.

Zur Erteilung einer Veröffentlichungsgenehmigung wenden Sie sich bitte an die Leiterin des Studienzentrums, Frau Dr. Britta Klosterberg, Franckeplatz 1, Haus 22-24, 06110 Halle (studienzentrum@francke-halle.de)

Terms of use

All digital documents of the Francke-Portal are protected by copyright. They may be downloaded and printed only for non-commercial educational, research and private purposes. Attached provenance marks may not be removed.

Commercial or institutional use or publication of these digital documents in printed or digital form is not allowed without obtaining prior written permission by the Study Center August Hermann Francke of the Francke Foundations which can refer to other institutions as right holders. If digital documents are published, the Study Center is entitled to charge a fee in accordance with the scale of charges of the Francke Foundations.

For reproduction requests and permissions, please contact the head of the Study Center, Frau Dr. Britta Klosterberg, Franckeplatz 1, Haus 22-24, 06110 Halle (studienzentrum@francke-halle.de)

Dauidis Chytræi

I N P S A L M V M
C X V I I .

Laudate Dominum omnes gentes:

E N A R R A T I O , E X P R A E L E -
C T I O N I B V S I N S C H O -
L A E X C E P T A .

P S A L M V S C X V I I .

Laudate D O M I N V M omnes gentes, laudate cum
omnes populi.

Quoniam confirmata est super nos misericordia eius,
& veritas D O M I N I manet in æternum. Hallelulah.

 Rgumentum Psalmi est doctrina de regno ac beneficijs Christi, & de ecclesia ex omnibus gentibus Deo colligenda; & gratiarumactio pro beneficijs Messiae, videlicet pro gratuita Misericordia Iudeos & gentes promissione credentes pariter in gratiam recipiente, & Veritatem seu veram notitiam veri Dei, veram iusticiam, veram consolationem, læticiam, vitam, & gloriam sempiternam donante.

L O C I D O C T R I N Æ
P R A E C I P V I .

I. De L A V D E & Glorificatione Dei : Quid sit Laudare Deum, seu HalleluIah canere.

II. Qui sint veri C V L T V S D E I & discrimin inter cultus veteris & noui Testamenti.

III. De V O C A T I O N E G E N T I V M ad communionem beneficiorum Christi & societatem ecclesie Dei aeterna, iuxta promis-

Chytræi

promissionem Abrah& datam, In semine tuo benedicentur omnes gentes.

III. *Quod hac promissio Euangelijs sit vniuersalis & gratuita.*

V. *Discrimen inter doctrinam Legis & Euangelijs.*

VI. *De Regno Christi, quod futurum sit spirituale, non politia Moysis, & de discrimine inter regnum Christi & regna politica seu mundana.*

VII. *De Abrogatione Legum ceremonialium & forensium Moysi.*

VIII. *De Beneficijs Christi, qua duobus vocabulis, Misericordia seu Gratia, & Veritatis, vniuersa Psalmus complectitur.*

IX. *De Iustificatione hominis coram Deo gratuita, quod sola fide in Christum, seu fiducia misericordia Dei gratitiae propter Christum promissa, Iudei & Gentes coram Deo iustificantur.*

X. *Dulcissima consolatio lethiferis morsibus desperationis opponenda, Misericordiam Dei preualere, seu maiorem & potentiorum esse omnibus peccatis ac miserijs, ut Paulus inquit, Gratia exuberat supra peccatum.*

XI. *De Veritate diuinarum promissionum.*

XII. *De Veris & eternis bonis, quae Christus Dominus in hac vita & omni aeternitate nobis impertit.*

B X hac tabella locorum, varietas & amplitudo doctrinæ & sapientiæ salutaris ac ecclesiæ propriæ, hoc breui Psalmo comprehensa, vtcunq; perspici, & quarum rerum explicatio deinceps expectandas sit; Quid ex hoc Psalmo discere; Quam inde utilitatem & fructum ad nostra studia & pietatem alendam transferre queamus; clarè & perspicue oculis subiectum videmus.

Cum autem breuissimus omnium in toto hymnorum Dauidis libro hic Psalmus sit: similem esse cogitabis aureo nomismati, quod etsi minimum habeat magnitudinis & ponderis, tamen plurimum valet. Talis enim est oratio sapientum, paucissimis verbis amplam sententiarum vim & terum copiam complectens; similis semini sicco ac minuto, quod in terra conditum, ingentem arborem effundit, vt grano sinapis Christus Euangelion confert. Cato Censorius, cum apud Athenienses loqueretur per interpretem: Interpres ea, quæ paucissimis verbis ille dixerat, vix longo orationis ambitu reddidit. Ibi prudentes omnes, paucis verbis, tantam sententiarum copiam complecti eum potuisse mirati sunt. Talis diuinorum oraculorum Βεατυλογία est, quæ summam vniuersæ doctrinæ Euangelijs, brevibus sententijs, velut aphorismis complectuntur. Sicut promissio Abrah& tradita, ad quam nos hic Psalmus deducit, vniuersam de Christi persona ac

Chyf

sona ac beneficijs doctrinam in se continet, quam Prophetæ & Apostoli deinceps longioribus concionibus euoluunt & enarrant. vt Iohannes summam Euangeliū uno dicto, Sic Deus dilexit mundum, &c. complectitur. & Bartholomæus verè dixit: Euangelion esse breue & longum.

Talis veterum docendi mos fuit, Breuibus sententijs, tanquam Gnomis, includere insignes articulos doctrinæ. vt Christus summam legis diuinæ, amplissimæ & inexhaustæ sapientiæ, duobus verbis, de dilectione Dei & proximi, complexus est. Vnde Ignatius, summam Theologie, dixit esse, τινὶ τοῖς Θεοῖς, καὶ ἀγάπην περὶ τὸ ὁμόΦυλον. Fidem in Deum & dilectionem erga proximum.

Plato in Protagora: οὐτοὶ ἐπέσπειρον τὴν παλαιῶν τῆς φιλοσοφίας, βεραχυλογία τις λακωνική. Hic modus docendi erat Philosophiam veterum, breuiloquentia quædam Laconica. vt septem sapientes breuissimis gnomis precepta morum tradiderunt. Hippocrates breuibus Aphorismis medicam artem inclusit. Quos cogitando euolui & explicari voluerunt. Nec legisse rem satis est, iuuat usq; morari, Et conferre gradum, & dicendi querere caussas. ac in primis hominibus, & vetustis illis temporibus, viguit ἡγεμονία, & immorari cogitando in rerum inquisitione facilius homines potuerunt. Nunc nulla, quantumuis longa oratione, ad cogitandi laborem exercitari homines possunt.

Quid autem sit βεραχυλογία λακωνική, qua veteres in docendo Philosophiam tradidisse, Plato ait; Nazianzenus explicat pag. 515. Laconice seu breuiter scribere, non hoc est, quod arbitraris, paucas syllabas scribere; sed res plurimas paucis syllabis complecti. Sic ego breuiloquentissimum Homerum dico, & longum Antimachum. Quomodo? rebus iudicans longitudinem, non literis. Τὸ λακωνίζειν, & τὸτε ἐστι, ὅπερ εἰσι, ὄλιγας συλλαβαὶ γράφειν, ἀλλὰ περὶ πλείστων ὄλιγας. Σταύρος καὶ βεραχυλογωτατον ὄμηρον λέγει, καὶ πάλιν τὸν αὐτίμαχον. πᾶσι; τοῖς περάγμασι πειρών τὸ μῆνθον, ἀλλὰ τοῖς γερμασι.

Pindarus Oda 4. Pythiorum. Βαῦλα δὲ εἰς μακροῖς πονητικαὶ ἀκατερδῖς: Longa breuiter dicere est sapientis, seu est grata oratio sapienti, est gratum audire sapienti. Hieronymus (Tom. 4. pag. 76.) Eiusdem eloquentiæ est, pauca multis & multa paucis verbis dicere.

Talis est Spiritus sancti in Psalmis & cæteris illius scriptis eloquentia, quæ vnioco huius Psalmi versu, seu vna propositione comprehensam de misericordia & veritate Dei æterna sententiam, magna verborum & orationis copia & splendore, ac nitidis figurarum luminibus, Psalm. 103. 89. & alijs illustrat & exornat. Quantam vero doctrinæ & sapientiæ varietatem & copiam, Psalmi præsentis Dialectica breuitas complectatur; tabella locorum paulò antè proposita ostendit. Quos nunc ordine euolumus.

I.

Quid sit laudare DOMINVM.

Antequam definitionem L A U D I S D E I recitem: initio de vocabulorum laudis & gloriæ significatione, & an liceat expertere laudem & gloriam? velut εἰς παρέγγυη, Grammatica quædam explicabo.

Vicinæ

Vicinæ voces sunt, **L A U S, G L O R I A,** Bona fama, Honor, Decus, Splendor, Laudare, Celebrare, & in sacris literis, Magnificare, Benedicere. **L A U S** in genere est præconium virtutis, seu comprobatio & prædicatio virtutum ac recte factorum, instituta ad hunc finem, ut ornet virtute præditos, & alios ad imitationem inuitet, & Deum fontem virtutum celebret. Matth. 5. Luceat lux vestra coram hominibus, vt glorificeatur pater vester qui in coelis est. Discernuntur autem laus & laudatio, quæ & vocem exigit: sed laus etiam taciti est benè sentientis, & bonum apud se laudantis. Gloriam dici volunt, quasi claram, à claritate, C pro G, vt in Caius, Cneus, Cladius, Gladius.

Sunt autem laus & gloria, voces relatiæ, quarum fundamentum est **VIR T U S** eximia, præstans sapientia, iusticia, misericordia, eruditio doctrina, beneficentia, & bene merita erga ecclesiam, Rem publicam, & omnem genus humanum. Terminus est **A G N I T I O**, & prædicatio aliorum hominum tribuentium alicui præstantiam virtutis ac beneficiorum. Est igitur vera laus & vera **G L O R I A**, approbatio Dei, & propriæ conscientiæ recte iudicantis, & aliorum bonorum ac recte iudicantium celebratio. Galat. 6. **P R O B E T** opus suum, seu consilia & actiones vitæ omnes ad normam voluntatis & verbi diuini expendat, examinet & gubernet unusquisque, & sic in seipso gloriam, seu testimonium propriæ conscientiæ, approbantis recte facta habebit, & non **E X A L T O R V M** obrectatione vel aliena assentatione famam aucepabitur. & **γνῶσεν ἄρτιον τὸν θεόν.** Non enim videri optimus, sed esse volet. Hanc veram gloriam & laudem vult Deus ab omnibus legitimè expeti, Philip. 4. Quæcumque sunt bonæ famæ, si qua virtus, si qua laus, hæc cogitate, que & didicistis & videtis in me, hæc facite. Matth. 5. Sic luceat lux vestra. Nam veram laudem & gloriam expetere, est **VIR T U T E M** expetere, & omnia bona opera lege Dei mandata, & labores vocationi conuenientes studiose colere. Econtra bonam famam seu veram laudem & iudicia bonorum contemnere, est virtutem ipsam & recte facta negligere ac contemnere, vt in Tragoedia dicitur, **L e u i s** est, nec illum stimular gloriæ decus. Ideo vult Deus bonam famam & infamiam, seu laudem & vituperium, imò præmia ac poenas magistratum, discerne honestos ac dishonestos, vt discrimen virtutum & viciorum, seu extendorum & fugiendorum illustrius conspiciatur, ac vt alijs homines, bonis exemplis, & recte factorum laude ac celebratione, ad colendam virtutem, & **D E V M** autorem virtutis, inuitentur. vt Augustinus ait: Bona conscientia mihi opus est; Bona fama, proximo. seu vt verba Augustini ipsa sonant: Propter nos conscientia nostra nobis necessaria est; propter vos, fama nostra non polluitur, sed poller in vobis. Conscientia tibi necessaria est, fama proximo tuo.

Trahimur autem omnes natura laudis studio, & optimus quisque gloria ducitur: vt pro Archia Cicero prolixè euoluit. Talis cupiditas laudis & gloriæ cum natura hominibus insit: sed adflatu diaboli, hac voce: **ΑΓΓΙΤΙΣ ΣΙΓΥΡ ΔΙ**, horribiliter depravata & peruersa sit: recte moderanda & regenda est, ne **κενόδοξος** snius, seu vanam & falsam gloriam, nudam celebritatem & iactationem nominis nostri, illegitimis rationibus potius, quam veram laudem & virtutem ipsam consecremur. Sunt enim variae ac multiplices à veræ laudis via aberrationes,

Chyf

tiones. Alij arrogant sibi sapientiam & virtutem eximiam, quæ non adest, & falso ac immodice seipso prædicant, vt Pharisæus (Lucæ 18.) & Thrasones in comœdijs, & plurimi in communivita, Denen die Nachbarn obel gerathen sein. Quemcunq; verò audietis se ipsum prædicantem & laudantem, illum vera laude adhuc indigere seu stultum esse, non dubitate. *αὐτὸν μὲν τῷ ἀπόστολῳ οὐδενὸς αἰσχύνα εἴσι. ἐπέροις δὲ οὐ τῷ αὐτῷ, λυπηράταρον.* Iucundissima cuique vox & oratio est, qualaudes nostræ ab alijs prædicantur. Alijs verò Thrasonem seipsum prædicantem audire molestissimum. Plerique applausum stultæ multitudinis, non vera virtute, sed assentatione, vel alijs vanis aut malis artibus aucupantur, vt tribuni plebis Romani. Talem gloriam qui spreuerit, veram habebit, vt Seuerus Imp. *εὐμελῆς ἦν τὸ περιτέλλειν αὐτὸν δὲ τῷ αὐτῷ λογοποιούμενον.* Intentus in ea quæ erunt agenda; vulgi de se fabellas negligebat. Alij obtrectatione aliorum præstantiorum, & reprehensione ac vituperatione parium aut collegarum gloriam venantur, vt Zophilus Homerum, tribuni Scipionem traducunt. In Academijs nonnulli, quod alteri decedit autoritatis & existimationis, id sibi accedere arbitrantur.

Alij inuident bonis, ideoque eos premere, aut tollere cupiunt, vt ipsi soli emineant, vt Saul Dauidi : Cain Abelo. Quidam *ωλυπαγμοσών* mouent non necessaria extra vocationem, vt sapientiores & præstantiores habeantur, sed *τῆς ωλυπαγμοσών* ἔδει *κενεώτερον* ἄλλο. Has illegitimas & aberrantes laudis ac gloriæ appetendæ vias studiose vitemus, & cum Amphiarao *Æschyli* quisque *ὅπω δοκεῖν αριστόν*, *ἄλλον εἶναι θέλοι*, *βαθύτατον αὐλακαδία φρεγῶν καρπόμενόν*, *ἀφ' οὗ τὰ καλὰ βλαστούσι βαλδυματα*. Non videri optimus sed esse velit, Ex profundo sapientiæ sulco fructum carpens, vnde præclara illa consilia germinant. Cum Claudio quidam Scipioni diceret, se omnes ciues nominatum salutare posse; Scipionem verò plerosque non nosse: respondit Scipio, Mihi nunquam curæ fuit, vt multos nossem, sed vt ego nemini ignotus essem. In Seneca, Philosophus quidam Idomeneo aulico scribit: Si gloria tangeris, notiorem te epistolæ meæ facient, quam omnia ista, quæ colis: & propter quæ coleris.

Sed his parergis tandem relictis, Quid sit D E V M L A U D A R E, seu H A L L E L V I A H canere, addemus: Verè enim Augustinus, totum negocium beatorum in cœlis erit sine defectu H A L L E L V I A H. Psalm. 84. Beati qui habitant in domo tua Domine, in secula seculorum laudabunt te. Quas laudes Dei, vt reliquas vitæ æternæ actiones, in hac mortali vita inchoari necesse est. Ideò toties ad laudandum Dominum Psalmi 113. 117. 118. 103. 104. 146. 147. 148. 105. 106. &c. nos cohortantur. Prædestinationis enim sumus à Deo in adoptionem filiorum in L A U D E M gloriæ gratias. Nec quidquam à nobis aliud Deus pro immensis, quibus nos quotidie obruit, beneficijs flagitat, nisi laudem & celebrationem. Psalm. 116. Quid retribuam Domino pro omnibus quæ retribuit mihi, Tibi sacrificabo hostiam laudis, & nomen Domini prædicabo. Psalm. 50. Sacrificium laudis honorificabit me.

Est autem Laudare Dominum, gloriam virtutum & beneficiorum omnium Deo tribuere, eumque celebrare. vt I. Petri. 2. definitur: Vos estis gens sancta, populus adquisitus, vt V I R T U T E S annuncietis eius, qui ex

qui ex tenebris vos vocavit in lucem suam admirandam. Laudare Deum est
virtutes eius annunciarer.

Sit igitur haec qualiscunque descriptio :

L A U D A R E D O M I N U M e s t m e n t e g r a t a a-
gnoscere, & ore ac voce profiteri, quod vere sit D e u s sa-
p i e n s , B O N U S , o m n i p o t e n s , i u s t u s , v e r a x , m i s e r i c o r s , s a-
p i e n t i s s i m e & i n s t i f s i m e o m n i a g u b e r n a n s , P a t e r , F i l i u s , &
S p i r i t u s s a n c t u s , r e c i p i e n s , i u u a n s , e x a u d i e n s & s a l u a n s n o s
propter F i l i u m m e d i a t o r e m : & p r a l u c e n t e h a c a g n i t i o n e &
f i d e , v e r o c o r d e s e D e o s u b i j c e r e & o b e d i r e , & h a s v i r t u t e s
D e i , a c b e n e f i c i a c r e a t i o n i s , r e d e m p t i o n i s & s a n c t i f i c a t i-
o n i a o m n i a , i n p r i m i s v e r o B o n i t a t e m & m i s e r i c o r d i a m e r-
g a n o s i m m e n s a m , v n i g e n i t o f i l i o s u o , p r o n o b i s h o m i n e , &
v i c t i m a f a c t o , d e c l a r a t a m , n o n v o c e s o l u m & h y m n i s a c c a r-
m i b u s p i i s , v e r u m e t i a m t o t i u s v i t a o b e d i e n t i a & c o n f o-
r m i t a t e c u m D e o c e l e b r a r e , v t D e u s h o n o r e a n o b i s a f f i c i a-
t u r , & p l u r e s a l i j n o b i s c u m , a d v e r a m m i s e r i c o r d i a & v e r i-
t u d i u n a a g n i t i o n e m & c e l e b r a t i o n e m i n i t e n t u r .

Sic omnes primæ Decalogi tabulæ cultus, ac in primis fidem, seu ve-
rum agnitionem Dei, & misericordiæ in Christo promissæ, gratiarum a-
ctionem, confessionem, ac prædicationem bonitatis & misericordiæ diui-
nae, Laus Dei complectitur.

Ideoq; omnia, quæ de gratiarum actione Deo præstanda, in enarra-
tione Psalmi sequentis Confitemini differuimus, velut pars laudis & glorifi-
cationis Dei præcipua huc transferantur.

Cùm autem verè D e u m laudare, sit certò credere & confiteri,
verè esse Deum; verè curare & gubernare omnia, nos respicere, nobis
propicum adesse, exaudire inuocantes, liberare ex periculis, ignoscere
& misereri implorantibus misericordiam, &c. manifestum est, neminem
laudare Deum posse, qui solam legi doctrinam audit, quæ dignis solum,
& perfectam obedientiam sine ullo peccato & nauo præstantibus, bona
promittit: Se a oportere audiri & fide apprehendi Euangelion, quod
gratis Deum per misericordiam, propter Christum nos quanquam indi-
gnos & pollutos, sed tamen agentes poenitentiam, & fide configuen-
tes ad thronum gratiæ filium mediatorem, recipere, exaudire & saluare,
docet. Quare cùm Psalmi nos laudare Deum iubent, reuocemus nos à
lege & a conspectu nostræ dignitatis, ad gratuitam misericordiam pro-
pter filium in Euangeliō promissam, quod videlicet Deus gratis, propter
filium mediatorem nobis propicius sit, nos respiciat, curet, ex-
audiat & omnia huius vitæ bona ac æternam salutem tribuat. Hanc
laudem non tribuere Deo possumus, cùm ad nostram dignitatem re-

O o o

spicimus.

Chyf

spicimus. Imò sic excutitur fides, laudans bonitatem & misericordiam Dei, & opprimuntur animi dubitatione, cùm cogitamus D E V M dignis solummodo & meritis bona tribuere, iustos & nullo peccato pollutos recipere, exaudire, saluare. Sed præcipuus honor Dco tribuitur, cùm statuimus, eum ita misericordem & veracem esse, vt iuxta promissionem in Euangelio expressam verè nos indignos & pollutos gratis propter Christum in gratiam recipiat, exaudiat, & saluet, ac promissa bona verè præstet.

Sed tota de Laude Dei doctrina, illustrior, ex sequentis loci, de v.
RIS CVLTIBVS D E I, explicatione futura est.

I I.

*Quis sint veri cultus Dei: & de discrimine cultuum
veteris & noui Testamenti.*

Deus condidit homines, non ut oiosi cura & negocio omni vacent, sed vt Deo, suam bonitatem, sapientiam & iusticiam illis communicanti conformes sint, cumque vicissim grata mente & voce ac totius vitæ obedientia L A V D E N T ac celebrent. Ideò necesse est actiones aliquas esse, per quas Deus se nobis in hac vita communicet, & quarum finis immediatus sit laus & celebratio Dei. Tales sunt, prædicatio & studia doctrinæ à Deo traditæ, agnitus Dei & seruatoris nostri Iesu Christi, timor Dei, fides, confessio, inuocatio, gratiarumactio, conformitas cordis, & læticia in Deo, ac totius vitæ obedientia, per quas actiones homo fit templum Dei, & Deum in hac vita & omni æternitate laudat & celebret. Quas verbo L A V D A T E, & appellatione sacrificij seu hostiæ L A V D I S, Pialmi complectuntur. quarum fons & origo prima est, ministerium Euangeliū seu prædicatio verbi diuini, Rom. 15. Sum minister Iesu Christi, sacrificans Euangelion ut fiat oblatio gentium Deo accepta, sanctificata per Spiritum sanctum.

Est autem S A C R I F I C I V M E U C H A R I S T I C V M seu c v t-
r v s D E I, in genere, actio seu opus à Deo mandatum, quod prælucen-
te vera Christi agnitione & fide Deo præstamus, hoc fine, vt D E V M ho-
nore afficiamus, hoc est, vt testemur, nos agnosceat, hunc verè esse De-
um, cui hanc obedientiam exhibemus, & nos ei pro acceptis beneficijs
gratiam referre, & alios ad Dei agnitionem & celebrationem inuitare.
Nec merentur nostri cultus seu bona opera, facient vel alijs remissionem
peccatorum, nec sunt precia pro peccatis, aut iusticia coram Deo; sed sunt
testificatio nostræ obedientiae & gratitudinis erga Deum. Nec placent
Deo, nisi cùm prius fide statuimus nos placere Deo propter Christi sacri-
ficium, & placere hanc, quamvis imperfectam obedientiam, propter Christum
mediatorem pro nobis interpellantem, & sacrificia nostra offerentem
Patri, Ebr. 13. Per ipsum offeramus hostiam semper D E O . h. fructum
laborum confitentium nomini eius, 1. Pet. 2. Estis sacerdotium sanctum
(sacerdotes sancti) vt offeratis hostias spirituales, acceptas Deo per Iesum
Christum.

Nominatautem S P I R I T U A L E S H O S T I A S; non sacrificia pe-
cudum, quas Leuitici sacerdotes Deo offerebant: nec Leuiticas, aliasue
cere-

ceremonias & gestus externos; nec honesta etiam externa opera & virtutes morales Pharisæi, Lucæ 18. Aristidæ, Socratis, sine vero timore Dei, & fide: sed veram cordis pietatem, verum timorem Dei, fidem & obedientiam interiorem, à spiritu sancto per verbum Dei accensam, quæ prælucere omnibus externis actionibus debet, & ad hunc finem referri, ut Deus honore afficiatur. Hic primus & summus gradus, & velut anima & vita reliquorum cultuum extenorū, est vera conuersio ad Deum, & fides in Christum, & cordis obedientia interior. Deinde opera moralia seu virtutes secundæ tabulæ, seu officia iusticiae & dilectionis erga proximum. Postremus & infimus gradus, etiam in veteri testamento, erant ceremoniae & sacrificia pecudum, quæ nec remissionem peccatorum merabantur, nec placebant Deo, nisi præluceret in corde verus timor Dei, & fides ac obedientia moralis. Psalm. 50. Non in sacrificijs tuis arguam te. Nunquid manducabo carnes taurorum. Immola Deo sacrificium laudis, & inuoca me in die tribulationis. Esai. 1. Quo mihi multitudinem victimarum vestrarum, dicit Dominus? Lauamini, mundi estote, definite male agere. Ierem. 7. Non præcepi patribus vestris de holocaustis & victimis. Sed hoc præcepi: Audire vocem meam, & ambulate in omni via, quam mandaui vobis. Ose. 6. Misericordiam volo & non sacrificium. Marc. 12. Diligere Deum & proximum, plus est, quam omnia holocausta & sacrificia.

Hoc loco tota doctrina, de sacrificijs seu veris CULTIBVS DEI, seu BONIS OPERIBVS, Quid sint? Quæ species? Qui gradus? Quomodo fieri possint? Quomodo placeant Deo? Quo fine præstanta sint? de discrimine inter bona opera seu virtutes Christianorum ac Ethnorum: de discrimine inter cultus seu SACRIFICIA veteris & noui testamenti: Sacrificia pecudum ceremonialia, & sacrificia laudis, spiritualia & eterna, de quibus Psalmi huius initium præcipit, (quam in proœmio Lectici explicauimus) repetatur.

III.

DE VOCATIONE GENTIVM.

Singulari consilio D e u s populum Iudaicum à cæteris gentibus, circumcisione & alijs ritibus per legem Moysi (traditis) distinxit, vt agnoscí & conspicí vera ecclesia Dei, columna & sedes veræ de Deo & redemptore nostro Iesu Christo doctrinæ posset. Cum enim velit Deus quilibet saluandum inseri ecclesiæ & ministerio euangelij de Christo adiungi, certum populum delegit, in quo promissiones de Christo conservarentur, & Christus redemptor palam exhiberetur, doceret, ederet miracula, fieret victima, & resuscitatus ex morte conspiceretur.

Summa igitur priuilegia populi Iudaici præ omnibus populis & gentibus toto orbe terrarum fuerunt, quod Deus hunc populum præ cunctis nationibus sibi in peculium & regnum sacerdotale ac gentein sanctam elegerat, cum qua sua voce & circumcisione foedus fecerat, eumque suo verbo, promissionibus, testamentis, legibus, patribus, sacerdotio perpetuo, cultibus & natuitate Christi secundum carnem, Deus ornat.

Chyf

Econtra gentes, omnibus hisce donis carebant, erant sine Christo, alieni à politia Israël, extranei à testamentis & promissione, spem non habentes, & ab eo in mundo: dediti immani Idolomaniae, & cultibus commentitiorum numinum fere innumerabilium, tetricis libidinum confusionibus, mactationibus hominum in sacrificijs, & alijs furoribus horribilibus.

Itaque Iudei longè gentibus ab eo & idolatris se anteferebant, & Christum cum regno ac beneficijs suis ad se solos pertinere iudicabant. Consuetudinem quoque & coniuctum ac connubia gentium vitabant, vt Act. 10. Petrus inquit: Nefas fuisse viro Iudeo ad gentilem ingredi, adeoque pertinaciter hæc opinio de prærogatiua populi Iudaici, & regno ac beneficijs Messiae ad solos Iudeos pertinente, infixa fuit Iudeorum animis, vt Petrum Apostolum noua reuelatione oportuerit de vocatione gentium & abrogatione legis Mosaica erudiri: cùm tamen semper in promissionibus, & passim in Prophetis, non obscurè prædictum esset, gentes quoque ad communionem beneficiorum Christi, & ecclesie Dei societatem vocandas esse. Et ante Christi aduentum multi ex gentibus, Abimelech rex Gerare, Pharao rex Aegypti, Rahab Hierichuntina, Ruth Moabitæ, Naaman Syrus, Niniuitæ, Nabugdonosor & alij, membra veræ ecclesiæ fuerunt. Et post Christi resurrectionem, vniuersalis gentium vocatione, per Apostolos inchoata est, sicut promissio patribus tradita, disertè testificabatur: IN SEMINÆ ABRAHÆ OMNES GENTES terræ benedicendas esse. & Iacob vaticinatur, SILON seu salvatorem ex tribu Iuda oriundum, à gentibus auditum iri; Et passim Prophetæ, ac Esaias in primis, de vocatione gentium, concionatur. Esa. 2. Fluent ad montem Domini omnes GENTES. Esa. 9. Multiplicasti gentem. Esa. 11. In die illa stabit radix Iesse in signum populorum. Ipsum gentes deprecabuntur. Esa. 42. Ecce seruus meus, iudicium gentibus proferet. Cap. 49. Dedi te in lucem gentium, vt sit salus mea usque ad extreum terræ. Act. 13. Rom. 15. Esa. 53. Asperget gentes multas. Cap. 34. Lauda sterilis quæ non paris. Cap. 55. Omnes sicutientes venite ad aquas, Ecce testem populis dedi eum, ducem & præceptorem gentibus. Cap. 60. Ambulabunt gentes in lumine tuo. Cap. 65. Ecce ego ad gentem, quæ nesciebat me. Et Psalm. 72. Omnes gentes seruient ei. 67. Lætentur & exultent gentes. 113. A' solis ortu usque ad occasum, laudatur Nomen Domini. Et hic Psalmus 117. Omnes gentes ac populos Dominum LAUDARE. h. FIDE agnoscere, inuocare, gratias agere, & omnibus obedientiæ officijs colere & celebrare iubet, sicut Paulus, citato hoc ipso Psalmi versu, gentes pro misericordia in Christo exhibita Deum glorificare docet, Rom. 15.

Nemo autem Deum laudare & glorificare. h. gloriam, tūm ceterarum virtutum, tūm vero gratuitæ bonitatis & misericordiæ propter Christum promissæ, Deo tribuere, sine FIDE, ex prædicatione & auditu Euangelij concepta, potest; vt in eadem epistola Paulus Rom. 10. longa gradatione ostendit: Non est discriben Iudei & Græci seu gentilis: Omnis enim qui inuocauerit nomen Domini, saluus erit. Quomodo autem inuocabunt, in quem non crediderunt? Quomodo in eum credent, de quo non audierunt? Quomodo audient sine prædicante? Fides enim ex auditu est, auditus autem per Verbum Dei. At dixerit aliquis: Non audierunt gentes

gentes verbum Dei. Atqui in omnem terram exiuit sonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum. Hanc Pauli concionem recte ad huius Psalmi enarrationem adhibemus. Cum omnes gentes & populi, DOMINVM Deum populo Israeli patefactum, fide agnoscere & laudare iubeantur: necesse est VERBUM seu doctrinam Euangelij Christi, toto orbe terrarum, inter gentes spargi & praedicari. Non enim possent existere LAWS & veri cultus apud gentes, nisi de hac voluntate Dei, quod gratuita misericordia nobis propicius esse, nos respicere, iuuare & salute propter Christum donare velit, per Euangelion dicerentur.

Habent quidem gentes naturæ insitam & inscriptam cordibus suis notitiam legis, quod sit Deus, quod puniat scelerata, benefaciat iustis: Sed Euangelij de gratuita misericordia propter Christum promissa ignari, non possunt statuere, se indignos & iniustos, si penitentiam agant, & fide ad Christum mediatorem configuant, in gratiam a Deo recipi, exaudiiri, iuuari & liberari: Sed haerent in perpetua dubitatione, an Deo curæ sint? an Deus inuocantes exaudiat, iuuet, ac liberet, sicut illa apud Euripidem inuocat: O' Dij. Sed quid Deos inuoco? Nam & ante inuocati non exaudiuerunt. Haec dubitatio extreme pugnat cum fide, & impedit ac extinguit inuocationem & laudem Dei. Sedes autem materiae, seu testimonia præcipua de vocatione gentium in novo Testamento habentur: Epist. Roman. 9. 10. 11. 1. 2. 3. cap. Ephes. 2. 3. Actorum 10. 13. 15.

I I I I.

Semper autem, cum de vocatione gentium dicitur, simul ostendit ac demonstrari sciamus, PROMISSIONEN GRATIAE, propter Christum semen benedictum omnibus gentibus oblatæ, UNIVERSALEM & GRATIVITAM esse. Cum enim, non Iudei soli, sed omnes gentes & populi, ad communionem benedictionis Abrahæ promissæ, seu gratitiae remissionis peccatorum, iustitiae & salutis æternæ vocentur: manifestum est, sine villa exceptione & discrimine Iudei aut Græci, maris vel foeminæ, liberi vel serui, promissionem ad omnes credentes ex quo pertinere. Haec est enim voluntas Dei, ut omnis qui credit in filium, habeat vitam æternam, & omnis qui inuocauerit nomen Domini, saluus sit: Qui vero non crediderit, condemnatur. Et mandatum Dei severissimum, quod Euangeli credere, & ad Christum thronum gratiae fide configere præcipit, itidem vniuersale est, Omnes, Iudeos & gentes, sine villa exceptione alloquens: Venite ad me OMNES, qui laboratis & onerati estis (peccato, ira Dei, maledictione legis, inopia, morbis, &c.) & ego reficiam vos. Esa. 55. Omnes sitientes venite ad aquas. Venite, emite abique argento, inclinate aurem vestram, & venite ad me, & feriam vobiscum pactum sempiternum, misericordias David fideles. Ecce gentem, quam nesciebas, vocabis, & gentes, quæ tenon cognouerunt, accurent propter Dominum Deum, & sanctum Israël, qui glorificauit te. ad Romanos 11. Conclusit Deus omnes sub peccatum, ut omnium misereatur. Psalm. 2. Beati omnes, qui confidunt in eo. Et Petrus, inchoata inuersali gentium vocatione, præfatur: In veritate comperio, quod non sit acceptator personarum Deus. Sed in OMNI gente, qui timet

Chvft

Deum, & operatur iusticiam, acceptus est ei. Cum enim Deus sit iustus & aequalis erga omnes aequaliter se habentes: Verè irascitur peccato in omnibus, & omnes peccatores non agentes poenitentiam, ex aequo abiecit in aeternam damnationem. Rursum omnes Iudeos & gentes, timentes Deum, hoc est, agnoscentes sua peccata & metuentes iram Dei, & fide ad thronum Gratiae Christum confugientes, a peccatis absoluunt, & in gratiam recipiunt, & salute ac vita aeterna donat, nec accipit personam, hoc est, non considerat in iudicando seu absoluendis & damnandis hominibus, alia accidentia, titulos, diuitias, nobilitatem, potentiam, doctrinam, paupertatem, inscitiam, circumcisionem, praeputium, nihil ad hanc normam, *Omnis qui credit in filiam, habet vitam aeternam. Qui vero non credit, condemnabitur,* pertinentia. Etsi Lazarus pauper & viceribus plenus est; Diues vero opibus, potentia, honesta disciplina, sapientia politica, & morum elegantia praestat: tamen Deus Lazarum credentem recipit; Diuitem vero securum & contemnentem filium Dei, abiecit. Hæc sententia diligenter consideranda est, & opponenda temptationi, quæ multorum animos excruciat. Fortè Deus aliquos ad vitam aeternam elegit, scriptos in libro vita seu catalogo fatali, Petrum, Paulum, Cornelium & similes. Ego non sum in illo catalogo electorum. Ideo reijsiar. Imo Deus non est προσωποληματις, sed iuxta unam normam aequalis est erga omnes aequaliter se habentes, sicut dicitur: Deus vult omnes homines saluos fieri. Item, Beati omnes, qui confidunt in eo. Omnis qui credit in filium, habet vitam aeternam. Hæc uniuersalis in omni invocatione cogitanda est, & opponenda temptationibus illis, de particularitate electionis, quæ multorum mentes a Deo auulsas, in aeternæ desperationis barathrum precipitarunt.

Deinde, monet vocatio Gentium; remissionem peccatorum & vitam aeternam, non propter dignitatem propriarum virtutum aut operum, sed gratis, seu gratuita Dei bonitate & misericordia propter Christum mediatorem credentibus donari. Cum enim gentes impiæ ac pollutæ idolomania, libidinibus & alijs sceleribus, abiecto proposito peccandi, confugientes ad filium Dei, perinde recipientur ut Iudei, qui mores honeste iuxta normam legis diuinæ semper gubernarunt: perispicum est, gentes non sua virtute aut operibus, quæ impiæ & damnata sunt, sed gratuita Dei misericordia propter solum Christum fide a peccatis mundari, sicut Paulus de vocatione gentium, Roman. 9. 10. Ephes. 2. docet. Et vos, gentes, mortuos peccatis, occisos a peccato, seu aeterna ac presenti morti obnoxios propter peccata, in quibus aliquando ambulastis, conciliuificauit cum Christo. Gratia enim, gratuita misericordia, salvi facti estis, per fidem, & non ex vobis. Dei donum est, non ex operibus, ne quis glorietur. Ipsius enim opus sumus in Christo Iesu, conditi ad bona opera, quæ preparauit Deus, ut in eis ambulemus. Ideo memoret vos aliquando gentes in carne, quod sine Christo fueritis ex tempore, alieni a Politia Israëlis, & hostipes testamentorum promissionis, spem non habentes & abeo. Nunc autem in Christo Iesu, vos, qui longe eratis, propæ facti estis. Roman. 3. Nunc sine lege iusticia Dei reuelata est in Omnes & super Omnes, Iudeos & Gentes, qui credunt. Non enim est discrimen, Omnes peccauerunt, sunt peccatores, rei ira Dei & aeternæ damnationis, sicut antea Paulus demonstrauit, & carent gloria Dei,

vera in-

vera iustitia, quam D E U S approbat & laudat. Iustificantur autem gratis, non propter sua merita, Dei gratia, gratuita misericordia, per redemptionem in Christo Iesu, propter meritum & compensationem a Christo factam, quem proposuit D E U S propiciatorum per fidem in sanguine eius, ad ostendendam iustitiam suam, ad ostendendum quod iustificet, per remissionem peccatorum, in patientia Dei, que toleravit Deus, ad ostendendam iustitiam ipsius in praesenti tempore, quod praterita & praesentia peccata remittat, ad hoc ut ipse sit iustus, & iustificans eum, qui est ex fide I E S U S. Vbi igitur gloria? de meritis nostris, quod nostris operibus moreamur recipi; exclusa est. Per quam legem? doctrinam? Operum? non: sed per doctrinam fidei. Concludimus igitur fide iustificari hominem sine operibus legis, an Iudeorum Deus tantum? nonne & gentium? certe & gentium. Unus enim Deus est, qui iustificat circumcisionem, circumcisos Iudeos, ex fide: & prepucium, prepucias gentes, per fidem. Legem igitur abrogamus per fidem? absit. Sed L E G E M S T A B I L I M U S F I D E , accipiente, gratuita Dei misericordia, propter Christum, donatam iustitiam, & salutem æternam, perinde ac si ipsi perfecte legi satisfecisset. Cum enim finis legis sit iustitia, quæ est impletio legis, (Ideo enim lata est lex, ut ei obedientes iusti simus) docet Paulus, iustitiam seu impletionem legis a Christo præstitam, nobis creditibus ad iustitiam imputari & donari. atq; ita finem legis Christum esse, ad iustitiam omni credenti, Rom. 10.

Deinde, cum remissione peccatorum & imputatione iustitiae Christi coniuncta est donatio Spiritus sancti, qui reliquias peccati in nobis hærentes mortificat, & nouam ac interiorem obedientiam erga legem, cum voluntate & verbo Dei congruentem, in nobis inchoat, Roman. 6. 7. 8. Cum impossibile esset legi iustificare, seu tollere peccatum & mortem, eo quod infirmabatur, non seruabatur, violabatur, per carnem: misit D E U S filium suum in similitudine carnis peccati, in natura humana prorsus simili nostre, caro enim Christi par fuit nostra, genere, non vicio Adæ: & de peccato, quia nse victima pro peccatis factus est, damnauit abolevit peccatum in carne nostra, ut iustitia legis impleretur in nobis, imputatione iustitiae Christi & inchoatione nouæ obedientie, his qui non secundum carnem ambulant, non indulgent viciosis inclinationibus & affectibus, sed secundum spiritum. Si enim secundum carnem vixeritis, prauis cupiditatibus obtemperabis, moriemini. Sicut enim spiritu Dei sancto, & luce ac motibus congruentibus legi, a Spiritu sancto, actiones carnis, viciosa natura prauos motus hostili more rebellantes legi Det, Rom. 7. mortificabitis, reprimetis, compescetis, ne regnent in mortali uestore vestro, Rom. 6. viuetis, vitam & iustitiam gratis propter Christum acceptam retinebitis. Qui enim spiritu Dei aguntur, hi sunt filii Dei, &c.

Postremò noua hæc obedientia per Spiritum sanctum in creditibus accessa, non sua dignitate & merito, sed fide propter Christum Deo placet & accepta est, etiamsi procul adhuc a perfectione legis abest, & multis cordibus peccatorum contaminatur, 1. Pet. 2. Offerte hostias spirituales acceptas Deo per Iesum Christum.

His & pluribus alijs rationibus, fide stabilimus seu firmamus & facimus legem Dei, sicut Ambrosius, dictum, Non auditores sed factores legis iustificabuntur, enarrans, inquit: Qui sunt factores legis? Qui credunt in Christum, nam finis legis est Christus, ad iustitiam omni credenti.

V. Locus.

Discrimen Legis & Euangeli.

Chvlt.

Hæc explicatio, discrimin inter doctrinam & promissiones Legis & Euangeli illustre demonstrat. Legis enim promissiones non sunt gratuitæ, sed conditionem integræ ac perfectæ obedientiæ & conformitatis erga legem, omnis peccati & labis expertis, habent annexam, Leuit. 18. Roman. 10. Qui fecerit hæc, viuet in eis. Deuteron. 27. Galat. 3. Maledictus omnis, qui non seruauerit omnia, quæ scripta sunt in libro legis. Cum igitur nemo perfectè faciat legem, & integrè conformis sit legi Dei, ideoque ex operibus legis nullus hominum coram Deo iustus existat; Euangelion, gratis, propter solum Christum, non propter nostram obedientiam erga legem, agenti pœnitentiam & in Christum credenti, remissionem peccatorum, iustitiam & vitam æternam donat, Romanorum 3. 4. 10. Ideoque cum lex neminem iustificet, neminem à peccato & morte liberet, neminem salute æterna donet, sed tantum accuset & augeat peccatum, ostendat iram Dei, & omnes homines damnet propter peccatum, Rom. 3. 4. 5. 6. 8. Gal. 3. EVANGELION solum est potentia Dei ad salutem omni credenti, gratuita Dei misericordia propter Christum donata remissionem peccatorum, iusticiam & vitam æternam proponens.

Omnis autem de sua salute solliciti, etiam pij & sancti, hac tentatione de indignitate, argumento ex naturali notitia & iudicio legis sumpto, fidem suam grauissimè særpe oppugnari sentiunt: Peccatores Deus non diligit, non exaudit, sed odit, & detestatur omnes operantes iniquitatem. Maledictus omnis, qui non permanet in omnibus, quæ scripta sunt in libro legis. Econtra iusti placent Deo, & in omni gente, qui timet Deum & operatur iustitiam, acceptus est ei. Ego sum peccator, multis tetris fôrdibus & delictis pollitus, & indignus qui à Deo diligar, iuuer, exaudiar. Ergo, non sum acceptus Deo: inuocans Deum non exaudiar. Huius obiectionis, ex lege profectæ, solutionem, doctrina Euangeli, de gratuita remissione peccatorum & iusticia gratis propter Christum donanda monstrat. ac primum ad maiorem: Deus peccatores non diligit, non exaudit, per distinctionem respondet. Duplices sunt peccatores. Quidam perseverantes in delictis contra conscientiam, non agentes pœnitentiam, non abijcentes propositum peccandi, nec credentes sibi propter Christum gratis peccata remitti. Hos non diligit nec exaudit Deus, sed odit & abominatur & in æternam damnationem abijcit. Quidam verò agunt pœnitentiam, & fide ad Deum conuertuntur, credunt gratuita Dei bonitate & misericordia propter Christum peccata remitti, & prælucente hac fide desinunt peccare contra conscientiam, & Deo grata dicere & facere student. Hos in gratiam recipit Deus, & summi iuris seu Iustitiae in lege patet factæ rigorem ^{frat-} ^{anæ} Euangeli mitigans, paterno fauore ac benevolentia complectitur. Deinde iusti placent Deo, scilicet vel perfectè obedientes legi, quales nulli sunt, vel fide propter Christum iustitia imputata & recto peccato, ut David, Abraham, latro in cruce.

Ego

Ego sum peccator, indignus qui à Deo diligari, sed doleo me peccasse, & ab iacio propositum peccandi, & fide configio ad Thronum gratiæ, filium Dei mediatorem propter quem Deus gratiam, remissionem peccatum, donationem iustitiae & vitæ æternæ promisit: & cum Davide & Paulo precor:

*Christe tua est nostris maior clementia culpis,
Et dare non dignus, res mage digna Deo est.
Quanquam sat digni, si quos dignatur amore,
Qui quos non dignos inuenit, ipse facit.
Ergo tuos placido miserans, precor, a pice vultu,
Quos fecit natos Gratia, culpa reos.
Culpa reos fecit, sed vincat gratia culpam,
Ut tuus in nostro crimen crescet bonus.
Da precor huic tanto, qui semper feruet, amori,
Ardorem in nostris cordibus esse parem.*

V I.

*D E R E G N O C H R I S T I, Q V O D F V T V-
rum sit Spirituale, non politia Mosaica: & discrimen
inter regnum Christi et regna mundana.*

Iudæi tempore Christi in Iudæa docentis somniabant Messiam constitutum quoddam externum & mundanum regnum, in quo Lex & politia Moysis propagaretur in totum orbem, & subiecturum esse omnes populos huic politiæ, & distributurum prouincias inter Iudæos, qui omnibus gentibus dominaturi, & mundana potentia, legibus & armis, eas in officio retenturi essent. Sed vocatio gentium clarè ostendit, (sicut ipse Christus & Apostoli docent) regnum Christi in his terris, non esse eiusmodi mundanam politiam (Luc. 22. Regnum meum non est de hoc mundo.) & obseruationem rituum & cultuum Mosaicorum, quæ prorsus impossibilis gentibus remotissimè ab vrbe Hierosolyma dissitis futura erat: sed spiritualem gubernationem Christi, sedentis ad dexteram patris, qua (non per legem Moysis) per ministerium Euangeliū colligit sibi ex Iudæis & gentibus cœtanum hominum, qui ipsum fide agnoscunt & colunt, non sacrificijs Mosaicis, sed lude, invocatione, fide & totius vite obedientia morali. Quos non prouincej & ribus mundanis, sed spiritualibus & eternis bonis, liberatione à peccato & morte iustitia ac vita eterna beat: eosq; non armis corporalibus, sed solo verbo & spiritu sancto gubernat, & pressos cruce mirabiliter defendit, & tandem ex morte ad vitam & gloriam eternam resuscitat.

Plurima vero & maximè conspicua inter huius mundi & Christi regnum discrimina sunt: Primum enim, modo gubernationis differunt. Nam Christi regnum spirituale, non praesidijs & armis corporalibus, vt mundana, sed solo verbo Dei, seu Euangelio, per ora ministrorum sonantur, constituitur, regitur & defenditur.

Deinde, beneficia, quæ rex Christus ecclesiæ seu subditis suis impertit, non corporalia & momentanea, sed Spiritualia & æterna sunt, remissio peccatorum, liberatio à morte, donatio spiritus sancti, iustitia & vita æterna. 3. Subdit regis Christi sunt, non certis liunitibus politiarum aut regionum inclusi,

Iudæi,

Chv

Iudæi, Dani, Persæ, sed omnes gentes & populi toto orbe terrarum, à Solis ortu vsq; ad occasum, verbo Euangelij ad Christum Dominum laudandum h. fide agnoscendum, inuocandum, vera fide ac confessione & totius vita obedientia glorificandum & celebrandum, inuitantur. 4. Personæ regum dissimilimæ sunt. Rex Christus est verè & natura Deus: Reges mundani sunt mortales & imbecilli homines. 5. Modus obedientiæ ac cultus differunt. Reges huius mundi, externa tantum officia militiæ togatæ ac bellicæ, tributa, & similia requirunt, & externa tantum scelera puniunt. Rex Christus, non externos præcipue cultus, multò minus Mosaicos, sed veram ac interiorem cordis obedientiam, timorem, fidem, inuocationem, gratiarum actionem & L A V D E S Dei flagitat. 6. Modus pœnarum. Reges mundani GLADIO, mutilatione membrorum corporis, carceribus, mulctis pecuniaris delinquentes plectunt. Rex Christus, per ministerium Euangelij, solo verbo, videlicet comminatione iræ Dei & æternæ damnationis inobedientes castigat. 7. Obiecto gubernationis. Reges mundani custodes sunt externæ disciplinæ, & corpora ac fortunas subditorum defendunt, & puniunt externa scelera. Rex Christus in suo regno seu ministerio Euangelij, circa animas præcipue versatur, nec tantum regit externos mores, sed arguit & sanat corda per peccatum à Deo auulta, & horribiliter depravata, perdita & corrupta. 8. Perpetuitate. Omnia huius mundi regna, quantumuis potentia & ampla, circumactis fatalibus periodis concidunt & extinguntur. Christi vero regnum, perpetuò etiam in his terris, inter varias imperiorum ruanas, mirabiliter defenditur & conseruatur, & durabit in omnem æternitatē. Cū enim Christus Rex & Sacerdos in æternum sit: Ecclesia quoq; ipsi subdita in omni æternitate, sub ipso rege ac Domino viuet, eumq; Dominum ac regem agnoscat, celebrabit, & veris ac æternis laudibus in omni æternitate glorificabit, vt scriptum est: Beati qui habitant in domo tua Domine, in secula seculorum laudabunt te.

Hæc significantur Psalmi huius versu: Laudate Dominum omnes gentes, iubente: Doctrinam euangelij de Christo, inter omnes gentes & populos spargendā esse, per quod amplissima ecclesia ex Iudæis & gentibus colligenda & gubernanda sit, quæ verè hunc Dominum agnoscat & colat, non ritibus politiæ Mosaicæ, quas ab omnibus gentibus seruari impossibile esset: sed spiritualibus ac æternis cultibus & sacrificijs laudis, fidei, inuocatio-ne, gratiarum actione, confessione, prædicatione misericordiæ & veritatis seu beneficiorum Christi æternorum, quæ per euangelion, ecclesiæ sibi subditæ impertit, ac de amplitudine regni Christi, per omnes gentes & populos, toto orbe terrarum propagari, concionantes tum cæteri Psalmi, tum vero in primis 72. ad præsentis Psalmi versum: Laudate Dominum omnes gentes: illustrandum, adhibeantur.

VII.

Abrogatio Legis Mosaicæ.

Cum omnes gentes & populi toto terrarum orbe, à Solis ortu vsq; ad occasum, ad societatem regni seu ecclesiæ Christi pertineant: necessariò sequitur, leges forenses ac ceremoniales Moysis, quas in omnibus gentibus seruari impossibile esset, abrogandas esse. sicut perspicue Psalmus noster restatur, gentes mansuras esse gentes, nec recepturas circumcisionem aut fo-renses

gentes leges Moysis, sed vnuimquenq; in sua politia, siue ethnica, siue iudaea-
ca, praefiturum esse officia Christo grata. Sublato igitur discrimine Iudeorum & gentium Psalmus noster vtrosq; exequat, & pariter Dominum nostrum Iesum Christum fide agnoscere, & laetos accipere eius beneficia, eiq; obedire & gratias agere iubet, & certo statuere, quod non propter legem, nec observationem rituum Mosaicorum, nec propter propriam dignitatem, sed propter solum promissum seinen benedictum Christum recipientur in gratiam, consequantur remissionem peccatorum, exaudiantur & saluentur. & nouos ac spirituales cultus laudis, confessionem, prædicationem misericordiae & beneficiorum, quæ apponit Euangelion, gratiarum actionem, postulat. unde perspicuum est, sacrificia & ritus Mosaicos finem habituros, nec gentibus imponendos fuisse. sicut expressè à Prophetis prædictum erat, Dan. 9. Cessare facie oblationem & sacrificium. Psal. 50. Non in sacrificijs arguam te, immola Deo sacrificium laudis. Oſe. 6. Misericordiam volo & non sacrificium. Et omnium clarissimè Apostoli, Act. 10. 15. Col. 2. Leges de discrimine ciborum mundorum & immundorum, & festa Mosaica tollunt. & quidem Act. 15. solenni Synodi Apostolorum decreto, leges de circumcisione & cæteræ abrogantur.

Quod autem opponi solet, voluntate Dei esse immutabilem: Leges veteris Mosaicas, Ceremoniales & forenses, voluntate Dei latas esse, Ideoq; abrogari non posse: Respondeo ad maiorem: Leges ceremoniales & forenses sic esse Dei voluntate ordinatas & latas, ut hanc politiam continerent & regerent, donec hospitium nascentis & schola docentis Christi esset. Exhibito autem Christo iterum cessarent & abolerentur, sicut in proœmio Exodi prolixius explicauimus.

VIII.

De Beneficijs Christi, misericordia & veritate.

Vt Iohannes euangelist, duobus verbis, beneficia Christi omnia, & Iesu Euangelij, Moysis ac Christi discrimen, conclusit, cum inquit, cap. 1. Lex per Moysen data est: **G R A T I A & V E R I T A S** per Iesum Christum facta est: ita Psalmi nostri versus secundus, totidem verbis, summam vniuersae Euangelij doctrinæ, de beneficijs Christi & iustificatione coram Deo nostra, complexus est. quorum breuitas, ex aliorum Psalmorum collatione, ac prolixioribus Prophetarum & Apostolorum concionibus, illustranda est.

M I S E R I C O R D I A significat miserijs nostris vero corde Deum affecti, & gratuita beatitatem & **T R U T H E** summi iuris acerbitatem seu iustitiæ rigorem moderant-, propter filium mediatorem pro nobis intercedentem, & sufficiens seu poenam iustitiæ Dei debitam persoluentem, remittere nobis peccati, & in gratiam suam nos recipere, ac iustos propter Christum reputare, nobis placatum & propicum esse, nos in omnibus periculis respicere, inuocantes exaudire, iuuare, Spiritu sancto suo regere, liberare à peccato, morte, maledictione legis, potestate diaboli ac æternâ damnatione, & in summa, omnibus bonis vitæ praesentis ac æternæ donare.

V E R I T A S significat veram lucem, seu veram agnitionem essentiæ & voluntatis Dei à filio Dei per verbum & spiritum sanctum in mentibus accensam, veram iusticiam & vitam æternam, seu vera & æterna bona, veram & æternam sapientiam sine vlla caligine, tenebris, dubitationibus; veram iustitiam, ac conformitatem cum voluntate & lege Dei, omnis peccati

Chyf

peccati & labis expertem; veram ac æternam læticiam, sine ullo dolore, anxietae, mœstitia; veram & æternam gloriam, & claritatem animarum & corporum, omni corruptione, ignominia & infirmitate vacantem; denique veram & æternam beatitudinem seu cunctorum bonorum secretis omnibus malis complexionem, in qua DEUS sine fine videbimus, sine fastidio amabimus, & sine fatigatione laudabimus.

Vbicunq; autem in Psalmis Misericordia Dei prædicatur, semper addenda est mentio promissionis Christi mediatoris, propter quem solum æternus pater gratuita bonitate nobis ignoscit, Psal. 5 1. Miserere mei Deus secundum misericordiam tuam, scil. promissam propter Christum Mediatorem. Ac fere eiusdem significationis est vocabulum *Gratia*, quo Paulus cerebrimè utitur, cum Misericordia: nisi quod Pauli vox, particulam gratis simul includit, & non propter nostram compensationem aut meritum, sed *Gratis* propter solum Christum nobis Deum misericordem & propicium, peccata remittere, declarat. Rom. 11. Si enim ex gratia, iam non ex operibus, quandoquidem gratia, iam non est gratia: si ex operibus, iam non est gratia. Quoniam opus id non est opus, &c.

I X.

Quod sola fide in Christum coram Deo Iudei & gentes pariter iustificantur.

Iustificari coram Deo peccatorem est gratuita Dei bonitate & misericordia non propter vlla merita & opera nostra, sed propter solum Christum mediatorem fide à nobis agnatum & apprehensum, absolui à peccato, seu consequi remissionem peccatorum, reconciliari & placere Deo, & adoptari in filium Dei & hæredem vitæ æternæ. Sic pariter Iudeos & gentes iustificari testatur, Petrus Actor. 10. in coans vocationem gentium. Christo omnes prophetæ testimonium ferunt, quod remissionem peccatorum accepturus sit per nomen eius, quisquis crediderit in eum. Paulus Act. 13. Per hunc, omnis qui credit, iustificatur. Rom. 3. Iusticia DEI per fidem in omnes & super omnes (Iudeos & gentes) qui credunt. Non enim est differentia. Omnes enim peccauerunt & carent gloria Dei, Iustificantur autem gratis, Dei gratia, &c. Rom. 9. 10. 11. Jacobus in prima Synodo Apostolorum Act. 15. Credimus nos (Iudeos) per gratiam Domini nostri Iesu Christi saluari, quemadmodum & gentes saluantur. & hoc loco David, diserte se ad gentium societatem aggregat.

Quoniam confirmata est super nos misericordia eius.

Super nos, inquit, Iudeos ac gentes, Dominū laudantes. Nam vt gentes mortuæ delictis & peccatis gratuita Dei misericordia iustificantur ita David, seipsum & cæteros Iudeos, non minus corā Deo peccatores esse, quam gentes, & sola Dei misericordia in Christo permissa fide iustificari adfirmat.

Est autem causa efficiens iustificationis nostræ, Deus iustus & iustificans eum, qui est ex fide I E S V, Rom. 3. & 8. Quis accusabit electos Dei? Deus est, qui iustificat.

Causa impulsu interior seu *πενηθεύμα* in Deo, est misericordia Dei immensa & gratuita, ex mera bonitate, gratis, sine ullo nostræ dignitatis aut operum respectu, remittens homini peccata, recipiens eum in gratiam, & acceptans ad vitam æternam.

Causa

Causa impulsiva exterior seu πενατακτική seu meritum, propter quod recipimus, est intercessio, Obedientia, sanguis & mors filij Dei Domini & redemptoris nostri Iesu Christi, expiantis nostra peccata, & λύργον seu premium pro illis sufficiens, iustitiae diuinæ persoluentis, & hanc persolutiōnem à se factam nobis imputantis ac donantis. Rom. 5. Cū essemus hostes, reconciliati sumus Deo per mortem filij ipsius. 1. Corinth. 1. Christus nobis factus est à Deo, sapientia, iustitia, sanctificatio & redemptio.

Causa formalis est absolutio à peccato, seu remissio peccatorum, reconciliatio cum Deo, imputatio iustitiae Christi, & acceptatio ad vitam æternam.

Causa instrumentalis, seu medium per quod Deus misericordiam suam & beneficia Christi nobis offert & applicat, est, ratione Dei, Verbum Euangelij seu promissio gratiae; ratione nostri, sola fides amplectens promissionem misericordiae, seu gratuitæ reconciliationis & remissionis peccatorum, & imputationis iustitiae propter Christum donandæ, & firma fiducia in ea adquiescens.

Hæ causæ omnes ferè, à Paulo coniunguntur Rom. 3. & 4. Iustificamur, absoluimur in iudicio Dei à peccato, & iusti, imputata nobis Christi iustitia, pronunciamur, GRATIAS, non propter nostra opera aut merita quæ nulla habemus, Dei gratia, gratuita misericordia remittente peccata propter Christū, per redēptionē factam in Iesu Christo, &c. vt paulo antè hoc dictū recitauimus.

Cū autem SOLA FIDE coram Deo nos iustificari affirmamus: non excludimus meritum Christi, nec nostram poenitentiam aut conversionem ad Deum, nec bona opera & virtutes, ne sequantur vel adsint fidei, (et si enim sola iustificat, tamen nunquam sola est fides vera, quin per dilectionem efficax sit:) sed Causam remissionis peccatorum, à nostris operibus & meritis ademptam, in solam Dei misericordiam, seu solum Christum mediatorem fide apprehensum transferimus. nec aliud, cū sola nos fide iustificari, dicimus, quam sola Dei misericordia propter Christum promissa, nos iustificari. Quam promissionem nulla ratione alia quam sola fide apprehendere & nobis applicare possumus, vt Rom. 4. dicitur. Ideo ex fide, gratis, vt sit firma promissio. Quod sit ex lege seu nostris operibus ac obedientia erga legem esset iustitia, non esset ex promissione. Atqui Abrahæ per promissionem donavit Deus Gal. 3. Concludimus ergo fide iustificari hominem, sine operibus legis, (Rom. 3.) quæ propositio prorsus huic æquipollit, Sola fide iustificamur, sicut & illa Ephes. 2. Gratia, seu gratuita Dei misericordia, salvati estis, per fidem, & non ex operibus.

Et in hanc sententiam, omnes ferè patres, Græci & Latini, SOLA FIDE nos iustificari docuerunt. Basilius ῥεγι ταπενοφε. Dicit autem Apostolus: Qui gloriatur in Domino gloriatur: dicens, quod Christus nobis factus sit sapientia à Deo, & iustitia, & sanctificatio, & redemptio, vt sicut scriptum est: Qui gloriatur in Domino gloriatur. Hæc est enim perfecta & solida gloria in Deo, cū non propter iustitiam propriam aliquis sese effert, sed agnoscit se indigere vera iustitia, FIDE autem SOLA in CHRISTVM iustificari.

Origenes lib. 3. in Romanos, ter aut quater eam formam loquendi repetit: Arbitramur ergo iustificari hominem per fidem, sine operibus legis. Et dicit sufficere Solius Fidei iustificationem, ita vt credens quis tantummodo, iustificetur, etiamsi nihil ab eo operis fuerit expletum, vt latro in cruce. Chrysostomus ad Galatas 3. Demonstrat, qui Sola Fide nititur, eum benedictum esse & cum fideli Abraham benedici.

Ambrosius in Rom. 3. 4. Quomodo ergo Iudæi per opera legis iustificari
PPP

Chyv

ficari se putant iustificatione Abrahæ, cùm videant, Abraham non ex operibus legis sed Sola Fide iustificatum. Non ergo opus est lege quando impius per Solam Fidem iustificatur apud Deum. In 1. Cor. 1. Hoc constitutum est à Deo, vt qui credit in Christum saluus sit, sine opere, **SOLA FIDE** gratis accipiens remissionem peccatorum. Bernardus serm. 22. supra Cantica: Quamobrem quisquis pro peccatis compunctus esurit aut sit iustitiam, credat in te, qui iustificas impium, & solam iustificatus per fidem, pacem habebit ad Deum. Augustin. serm. 68. de tempore: Credidit Abraham Deo &c. Ecce sine opere iustificatur ex fide & quidquid illi legali posset obseruatione conferri, totum credulitas **SOLA** donauit. Hæc & similia testimonia in Patrum lectione p̄ij obseruent, ne prorsus nouam & ecclesiæ veteri ignotam, ideoq; impiam & abominandam esse iudicent doctrinam de **SOLA FIDE** iustificante, vt Papistæ eam haberi volunt.

X.

Consolatio opponenda desperationi.

Quoniam confirmata est (præualeat, seu regnat) super nos misericordia eius. quod Paulus effert, *Gratia exuberat supra peccatum.*

Insignem & dulcissimam consolationem, lethiferis mortibus desperationis opponendam, & in quotidiana ad Deum conuersione & inuocatione cogitandam, emphasis verbi Gabar, quod vincere, seu præualere, & regnare significat, considerandam proponit. Cùm enim vincat seu præualeat misericordia Domini super nos: testatur gratiam victricem peccati, & maiorem ac potentiorem peccato esse. Etsi enim ingens & immanis sit malicia & turpitudo peccati; tamen precium seu λύτρον à filio Dei perfolatum maius est, & filius Dei maior & potentior toto regno peccati & mortis. Quantacunque igitur seu magnitudo seu multitudo sit peccatorum nostrorum, quæ impellunt corda, vt ruant in desperationem, & cum Cain exclamet: Mains est delictum meum, quām vt veniam consequi possim: nos, præualere seu vincere gratiam, & maiorem esse Dei misericordiam, quām omnium peccatorum miseriam sciamus. Ideoq; promissione gratiæ vniuersali & gratuita nos sustentemus, & Deo promittenti remissionem peccatorum, laudem misericordiæ & veritatis seruantis promissa, tribuamus, vt primi parentes horribiliter lapsi, Dauid, Manasse, Petrus, latro in cruce & similes, quantumuis magna mole atrocium delictorum onerati, tamen non succumbunt, nec desperant, sed ad filium Dei thronum gratiæ & veritatis fide confugentes, remissionem suorum scelerum, & recreationem seu quietem & pacem conscientiæ, terroribus iræ Dei & æternæ damnationis consernata inuenerunt. Non deliquisti grauius Manasse, vel latrone in cruce; non igitur desperes, sed exemplo latronis in cruce ad Christum fide convertaris, nec dubites Deum immensa & gratuita bonitate & misericordia, propter filium Dei mediatorem & propitiatorem tibi ignoscere, & te in gratiam recipere, & vitæ æternæ hæredem esse. Sic in conuersione ad Deum vera, hunc Psalmi versiculum ad vnum transferamus. Deinde in quotidianis exercitijs poenitentiæ & inuocationis, etsi multum in nobis

adhuc caliginis, dubitationum & vitiosarum inclinationum & affectuum in voluntate & corde, voluntati & legi Dei rebellantium sentimus, ideoq; angimur, & indignos nos remur, qui ad D E V M accedamus, & bona ac liberationes ab eo petamus: tamen gratiam Dei exuberare, & umbraculo filii Dei mediatoris peccatum regi, & nobis non imputari ad damnationem sciamus. Nulla enim nunc condemnatio est his, qui in Christo ambulant. &, Beati, quorum remissæ sunt iniuriantes, & quorum teæ sunt peccata. Beatus vir, cui non imputauit Dominus peccatum.

Postremò, cùm quotidiè stimulis illis vitiosarum inclinationum & affectuum ad externa etiam delicta & lapsus incitemur: adiuuat nos gratia & donatus per gratiam Spiritus sanctus, ut resistere illecebris peccati, easque vincere seu mortificare possimus, donec prorsus sublato, in resuscitatione, peccato & morte, integra iustitia & vita æterna restituatur, Rom. 6. Peccatum vobis non dominabitur: Non enim estis sub lege, sed sub gratia. Rom. 8. Si actiones carnis spiritu mortificabitis, viuetis. Hanc insignem doctrinam, de qua emphasis verbi Gabar nos admonuit, diligenter & attentione hoc loco consideremus, & ad usum, in quotidianis, poenitentia, inuocationis, & vitæ nostræ exercitijs, transferamus.

X I.

Veritas Domini manet in æternum.

Fundamentum totius religionis, doctrinæ, & pietatis Christianæ, timoris Dei, fidei, spei, inuocatiois, patientiæ, & cæterarum virtutum, est VERITAS DOMINI D E I nostri æterna & immota. Qui & ipse veras de se ipso & omnibus alijs rebus noticias habet; & fons est veræ doctrinæ, veræ iustitiae, ac vitæ: & verè sentit ea, quæ in verbo suo dixit: & constanter seruat ac certo tribuit ea, quæ in verbo suo promisit aut comminatus est: amat & requirit veritatem in iudicijs, contractibus, pactis, sermonibus de nobis & alijs, & utilitates veritatis in communî vita ideo tam late sparrit, ut intelligamus, Deum esse veracem, & ipsius verbum non ambiguum & fallax, sed verum ac certum; & Promissiones ipsius ac comminationes, nequaquam inania θελητήρια vel μεγολύκεια, sed ratas & firmas esse statuimus.

Ex hac agnitione veritatis Dei, qui mentiri nescit, oritur FIDES cognoscens Deum qualis est, sicut essentiam & voluntatem suam, in verbo per Prophetas & Apostolos tradito patefecit; & firma assensione omnes doctrinæ articulos in verbo D E I traditos amplectens:

Cum comminationes iræ Dei & præsentium ac æternarum poenarum, certo veras esse sentimus, existit in animis nostris verus timor D E I seu poenitentia, cogitatione iræ Dei aduersus sua peccata serio expauescens, & metu iræ ac iudicij diuini delicta vitans.

Cum promissiones Dei de remissione peccatorum, liberatione ex æsumnis & a morte, & vita æterna propter Christum mediatorem gratis donanda, vera assensione amplectimur: nascitur Fiducia in Deo nobis propter Christum propicio, in omnibus æsumnis ac morte ipsa, adquiescens: & Inuocatio à Deo velut patre φιλοξέργω omnia bona petens ac expectans: & Patientia placide obediens Deo, in tolerandis omnibus aduersis: & PIES certam liberationem ex omnibus malis, & Vitam ac glo-

riam æternam expectans. Vitam enim æternam certò promisit Deus, qui mentiri nescit, Tit. 1. &, Hæc est voluntas Dei veracis, vt omnis qui videt Filium & credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam.

Etsi autem in æternum veritas Dei manet, nec ex nostro consensu pendet, nec incredulitate nostra redditur irrita: tamen promissiones non sunt nobis salutares, nisi fide accipiantur. Ut enim pharmacum, quantumvis salutare, nisi applicetur & sumatur, nihil prodest corpori: Sic Dei promissiones, quamvis sua natura veræ ac certæ, nisi per fidem nobis applicentur, utilitatem & fructum non adferunt fide vera destitutis. Rom. 4. Ideo ex fide gratis, vt sit firma promissio.

Quod autem contra veritatem diuinorum promissionum opponitur: Si promissiones Dei certæ & ratæ sint, oportere pijs benè esse, impijs male: nam his, iram suam & omnis generis calamitates & poenas Deum comminari (Deut. 27. Leuit. 26.) Pijs autem & obedientibus præmia vita presentis & futuræ polliceri. Sed in hac vita impios plerunq; potentia, opibus, gloria & rebus omnibus ad voluntatem fluentibus florere. Pios vero omnium hominum miserrimos ac ærumnosiſ, ab impijs imperio premi vel prorsus interfici. Nihil igitur promissiones aliud esse, quærum rumores vacuos, verbaque inania, & parem sollicito fabulam somnio, vt Senecæ versibus utar.

Primum autem ad maiorem de promissionibus diuinis respondeo: Veritatem Domini in æternum manere, & vera ac æterna præmia, ævo semper interno fruenda, non brevia tantum & momentanea huius vitae commoda; pijs polliceri. Cum enim iustitia & veritas Dei perpetua & æterna sit: Deus iniustos non brevibus tantum & mox desit: is in hac vita supplicijs punire, nec iustos fugacibus tantum & fallacibus præsentis vitae bonis ornare, sed iustitiam & veritatem suam in rebus æternis vult ostendere. Ideo præcipua præmia & præcipuas poenas in æternam vitam differt. estq; testimonium de immortalitate, & de æterno iudicio ac vita secutura, firmum & illustre, hæc ipsa, vt videtur, inæqualitas & confusio, quod bonis male, malis vero sæpe in hac vita bene est. Cum enim iustitia & lex Dei, sancti iustis præmia, iniustis poenas, in æternum vera maneat: necesse est in omni æternitate Tiberium, Dionysium & similes tyrannos, in hac vita felices, puniri. Abeli autem, Ieremiæ, Paulo in æternum benè esse.

Deinde ad minorem: Pij in hac vita sunt miseri ac ærumnosi, quia in ipsis quoq; hæret adhuc peccatum, & multiplex caligo, dubitationes & affectus vicioſi, quos Deus vult agnoscere & emendari, & in ecclesia præcipue iram suam aduersus peccata conspicere. Ideo iudicium à domo Dei incipit: Impij vero florent exiguo tempore, mox in cruciatus nunquam desituros abiiciendi: cum pios non fugacia, non exiguo tempore duratura bona, vt est huius vitae curriculum; sed perpetuò mansura præmia maneant.

Hanc multorum disputationibus agitati argumenti explicationem breuem, postremo huic Psalmi hemistichio addidi: cùm de Veritate & certitudine VERBI diuini, seu doctrinæ à Deo traditæ, & totius Fidei ac religionis Christianæ, in enarratione quarti capituli Deuteronomij, prolixè à nobis alibi explicatum sit. vnde huc assumi poslunt.

XII.

Veritas Domini manet in æternum.

Veritas

Chyf

VERITAS à re ipsa nomen habet, q. d. conuenientia seu congruētia notitiae, sermonis, gestuum, cum re ipsa. & cùm virtutem significat, *προ-*
νέων vera dicendi, & seruandi promissa & pacta, vt in proximo præceden-
te loco, denorat. Zach. 8. Veritatem & pacem diligite. Ephes. 4. Loquimi-
ni veritatem vñusquisq; cum proximo suo. Sæpiissime autem vox abstracta
pro concreto, per metalepsin, usurpatur, pro vera notitia & veris ac æter-
nis bonis. Iohan. 1. Gratia & veritas (vera notitia Dei, vera iustitia, & vi-
ta aeterna) per Christum (non per Mosen aut legem) data est. Iohan. 17.
Sanctifica nos in veritate tua : Sermo tuus veritas est. verax, fons veræ do-
ctrinae, efficiens veraces, vere agnoscentes & inuocantes Deum.

Ita hoc loco, Veritas Domini manet in æternum : indicat, beneficia
Christi Domini, quæ in omnes gentes & populos, verbum ipsius audien-
tes, effundit, & nobis in hac vita & omni æternitate impertit, non umbras
Molaicas, non breuia & fugacia huius vitæ mortalis commoda, volupta-
tes, diuitias, potentiam, honores, sapientiam & iustitiam carnis, regna po-
litica : sed **V E R A & A E T E R N A B O N A** esse, veram agnitionem Dei,
æternam lucem sine vlla caligine, sapientiam sine errore, iustitiam sine pec-
cato, vitam sine morte, lætitiam sine mœrore, dignitatem sine tremore,
opes sine amissione, abundantiam sine defectione, sanitatem sine languo-
re, ætatem sine tempore, animam sine metu, carnem sine terra, corpus sine
sensu doloris, deniq; æternam beatitudinem, seu omnium bonorum, nullo
admixto malo, cumulatam complexionem : & ineffabilem lætitiam & gau-
dium in Deo summo bono adquiescens, eoq; amato fruens, ac perenni tor-
rente voluptatis diuinæ beatos inebrians.

Omnia huius vitæ bona, voluptates, solatia, verè (vt in versu Virgilij
dicitur, Namq; vt supremam falsa inter gaudia noctem Egerimus nosti) verè
F A L S A, fucata, fluxa, insincera, fugacia, impura sunt, & tandem tedium
& naufragium hominibus *ἀνθρώποις καὶ φιλονάντοις* adferunt. Sola æternæ vitæ
bona, verā, expressa, solida, pura, sincera, constantia, perpetuò duratura,
nec vllum fastidium parientia, sed verè *ἀθλαγτα, καὶ ἀνιστα, καὶ αμάχαρτα*, &
omnibus suis partibus expleta & perfecta sunt. sicut in explicatione doctrinæ
de vita æterna, hanc falsorum huius vitæ, & æternorum bonorum &
gaudiorum, collationem, prolixius euoluimus. Quamuis enim & hæc mor-
talis vita, Dei mortali in corpore donum est, Nostraq; diuina membra fo-
uentur ope : Oppressa est tamen hæc ingenti mole laborum, Debilis & nun-
quam vita dolore caret. Non hic vera quies, non gaudia vera parantur, Gau-
dia venturæ sola relicta scholæ. Felices igitur verè, vereq; beati, In Domino
vitam qui posuere suam. τὸ γδ παρανίκα ελαφρὸν τῆς θλίψεως ἡμῶν, καθ τοι-
χερες ὑπερβολὴν αἰώνιον βαρύ δόξης κατεργάζεται ἡμῖν μὴ σκοπέλων ἡμῶν τὰ βλε-
πόμενα, αλλὰ τὰ μὴ βλεπόμενα. τὰ γδ βλεπόμενα προσκαιρό, τὰ δὲ μὴ βλεπό-
μενα, αἰώνια, vt 2. Corinth. 4. Paulus, consolationem, æ-
ruminis huius vitæ, & morti ipsi opponen-
dam tradens, asseuerat.

F I N I S E X P L I C A T I O N V M
P S A L M . C X V I I .